

Duurzaamheid in Tijden van Disruptie

Dirk Geeraerts

KU Leuven

RU Quantitative Lexicology and Variational Linguistics

Uitgangspunt

duurzaamheid = een duurzame taalbeheersingspraktijk is evidence-based, d.w.z. gebaseerd op gedegen onderzoek en deugdelijke documentatie; 'degelijk duurt het langst'

disruptie = ingrijpende wijzingen in een bepaald (maatschappelijk) terrein als gevolg van technologische ontwikkelingen

i.c. verschuiving (zij het niet abrupt) van theoretische taalkunde naar een taalgebruiksgebaseerd paradigma

Vraagstelling

(hoe) kan kwantitatief corpuslinguïstisch onderzoek van het type dat wij in onze onderzoeksgroep ontwikkelen bijdragen tot duurzaam taalbeheersingsonderzoek?

Stappenplan

- 1 achtergrond: de evolutie van het taalkundige onderzoek
- 2 gevalstudies: twee onderwerpen met potentiële consequenties voor taalbeheersing
- 3 discussie: mogelijkheden en beperkingen

Achtergrond

honderd jaar taalkunde in een timelapseversie:

Achtergrond

	structurele taalkunde	formele taalkunde	usage-based taalkunde
stelsel vs gedrag			
sociaal vs psychisch			
homogeen vs variabel			

Achtergrond

	structurele taalkunde	formele taalkunde	usage-based taalkunde
systeem vs gedrag	systeem		
sociaal vs psychisch	sociaal		
homogeen vs variabel	homogeen		

Achtergrond

	structurele taalkunde	formele taalkunde	usage-based taalkunde
systeem vs gedrag	systeem	systeem	
sociaal vs psychisch	sociaal	psychisch	
homogeen vs variabel	homogeen	homogeen	

Achtergrond

	structurele taalkunde	formele taalkunde	usage-based taalkunde
systeem vs gedrag	systeem	systeem	systeem & gedrag
sociaal vs psychisch	sociaal	psychisch	sociaal & psychisch
homogeen vs variabel	homogeen	homogeen	intern variabel

Achtergrond

herkomst van 'usage-based turn'

1° theoretische push:

descriptieve armoede van formalisme

m.n. t.a.v. semantiek en pragmatiek

-> cognitief-functionele benaderingen

2° methodologische pull:

technologische ontwikkelingen (disruptie!)

m.n. digitaal tekstmateriaal en corpustools

-> corpuslinguïstiek

Achtergrond

consequenties van 'usage-based turn'

de evolutie naar een taalgebruiksgebaseerde taalkunde
(‘usage based grammar’) brengt fundamenteel en toegepast
taalkundig onderzoek dichter bij elkaar

Achtergrond, lokaal

langetermijnonderzoeksprogramma m.b.t. taal als sociale categorisatie

- Geeraerts, Grondelaers & Bakema 1994, *The Structure of Lexical Variation* (Mouton De Gruyter)
- Geeraerts 1997, *Diachronic Prototype Semantics* (OUP)
- Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999, *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat* (Meertens)
- Geeraerts 2018, *Ten Lectures in Cognitive Sociolinguistics* (Brill)

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

FORMAL LAYER

breeches

CONCEPTUAL LAYER

trousers ending
just below the knee

DENOTATIONAL LAYER

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

FORMAL LAYER

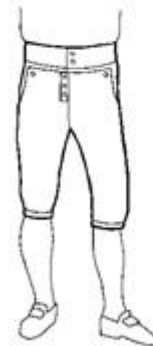
knickers

breeches

CONCEPTUAL LAYER

trousers ending
just below the knee

DENOTATIONAL LAYER

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

FORMAL LAYER

trousers

knickers

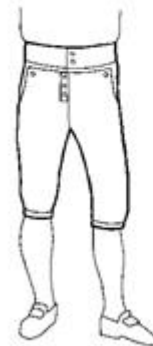
breeches

CONCEPTUAL LAYER

garment extending from the waist to the knee or ankle, covering each leg separately

trousers ending just below the knee

DENOTATIONAL LAYER

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

FORMAL LAYER

trousers   *pants*

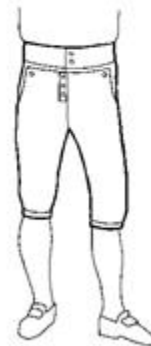
knickers   *breeches*

CONCEPTUAL LAYER

garment extending from the waist to the knee or ankle, covering each leg separately

trousers ending just below the knee

DENOTATIONAL LAYER

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

FORMAL LAYER

trousers

pants

knickers

breeches

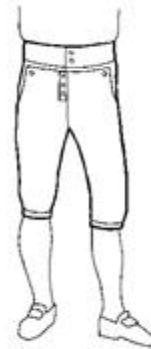
CONCEPTUAL LAYER

garment extending from the waist to the knee or ankle, covering each leg separately

underpants worn by women

trousers ending just below the knee

DENOTATIONAL LAYER

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

semasiologie

onomasiologie

woorden

~ concepten

concepten

~ referenten

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

	semasiologie	onomasiologie
woorden ~ concepten	polysemie	synonymie
concepten ~ referenten		

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

	semasiologie	onomasiologie
woorden ~ concepten	polysemie	synonymie
concepten ~ referenten	prototypiciteit	

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

	semasiologie	onomasiologie
woorden ~ concepten	polysemie	synonymie
concepten ~ referenten	prototypiciteit	categorisatie

Theoretische basis: Formele en conceptuele onomasiologie

	semasiologie	onomasiologie
woorden ~ concepten	polysemie	formele onomasiologie
concepten ~ referenten	prototypiciteit	conceptuele onomasiologie

Gevalstudie 1: Formele onomasiologische variatie

methodologische basis

1° behandel lexicale variatie als een sociolinguïstische variabele in de zin van Labov, en definieer een *onomasiologisch profiel* als een verzameling synoniemen met hun respectieve frequenties

2° kwantificeer de (veranderende) verhouding tussen lecten aan de hand van de mate van gelijkheid tussen hun onomasiologische profielen

Gevalstudie 1: Formele onomasiologische variatie

replicatie Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999

*Convergentie en divergentie in de Nederlandse
woordenschat* -> lexicale variatie in

- twee variëteiten: Belgisch Nederlands / Nederlands
Nederlands

- vier tijdstippen: 1950 1970 1990 2010

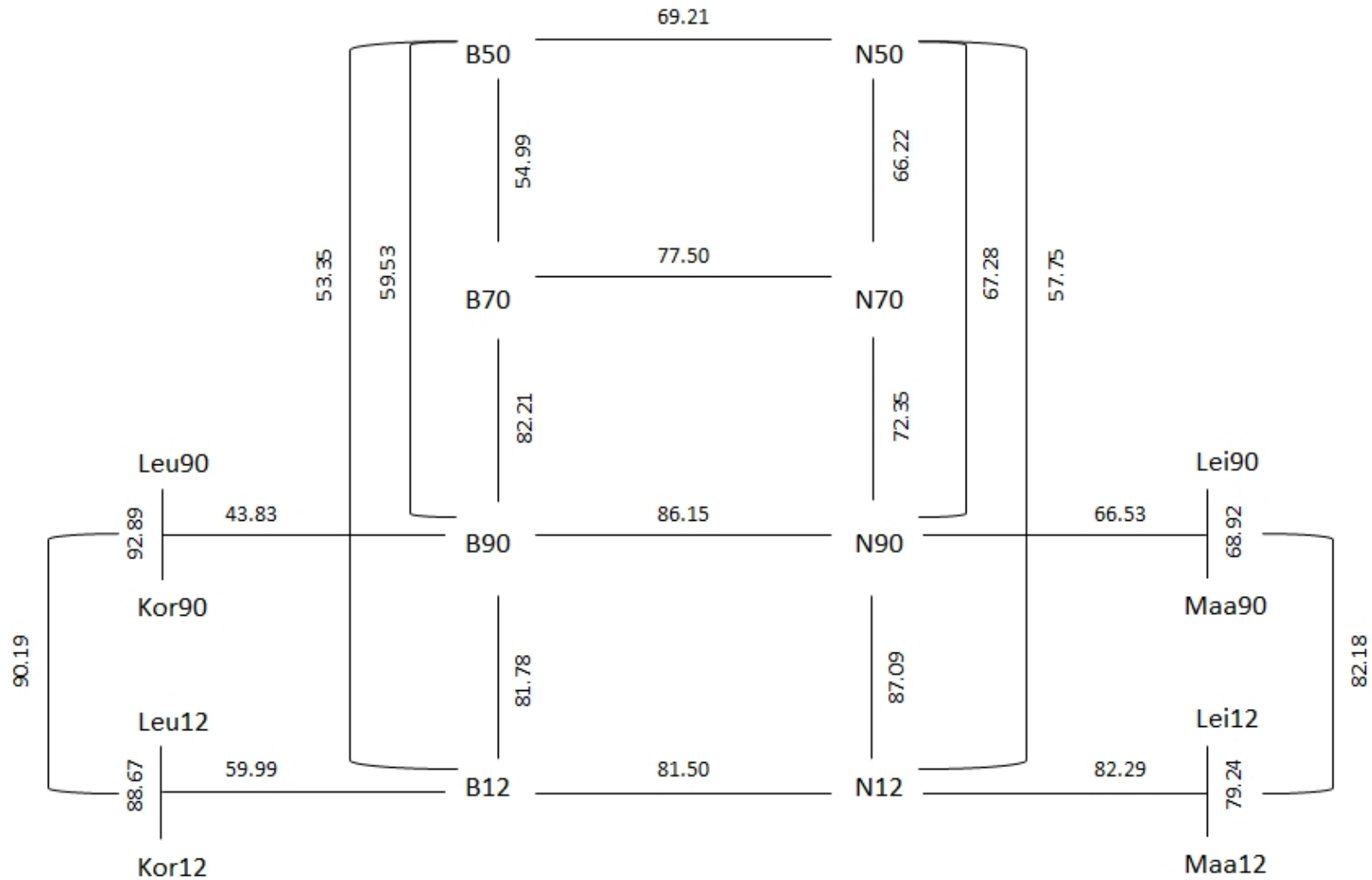
- twee stratificationele niveaus (in 1990 en 2010):
magazines vs etalages

- veertien kledingconcepten (shirt_M, shirt_V, t-shirt_{MV},
trui_{MV}, broek_{MV}, jeans_{MF}, leggings_V, rok_V, jurk_F, jasje_M,
jasje_V, vest_{MV}, pak_{MV})

(17865 +17398 Netherlandic Dutch observaties)

Gevalstudie 1: Formele onomasiologische variatie

Gevalstudie 1: Formele onomasiologische variatie

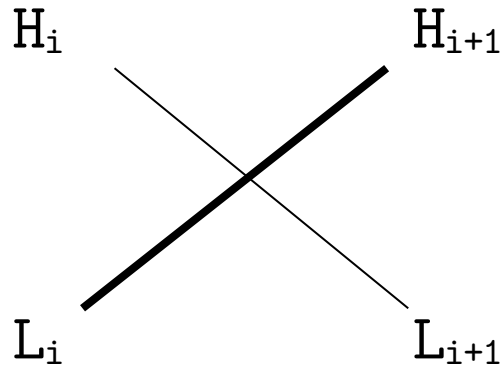
- lexicale toenadering tussen 1950 en 1990,
met een terugval tussen 1990 en 2010

- groeiende interne homogeniteit van de twee
hoofdvariëteiten

-> in welke richting verloopt de interne homogenisering?
groeit hoog naar laag toe of omgekeerd?

Gevalstudie 1: Formele onomasiologische variatie

b.v. er is een verschuiving van hoog naar laag indien
 $U(L_i, H_{i+1}) > U(H_i, L_{i+1})$

Gevalstudie 1: Formele onomasiologische variatie

Nederland

$$U'(\text{NL}_{1990}, \text{NH}_{2012}) = 59.23$$

$$U'(\text{NH}_{1990}, \text{NL}_{2012}) = 85.54$$

Vlaanderen

$$U'(\text{BL}_{1990}, \text{BH}_{2012}) = 56.22$$

$$U'(\text{BH}_{1990}, \text{BL}_{2012}) = 52.29$$

-> historische interpretatie in functie van Vlaamse taalpolitiek en groeiende autonomie

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

methodologische basis

1° beantwoord de 'Big Data challenge' door betekenis te modelleren aan de hand van de elementen in de context van een woord

2° pas deze distributioneel-semantische aanpak niet alleen toe op lexemen (synonymiedetectie) maar ook op individuele attestaties (polysemiedetectie)

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

voorbeeld:

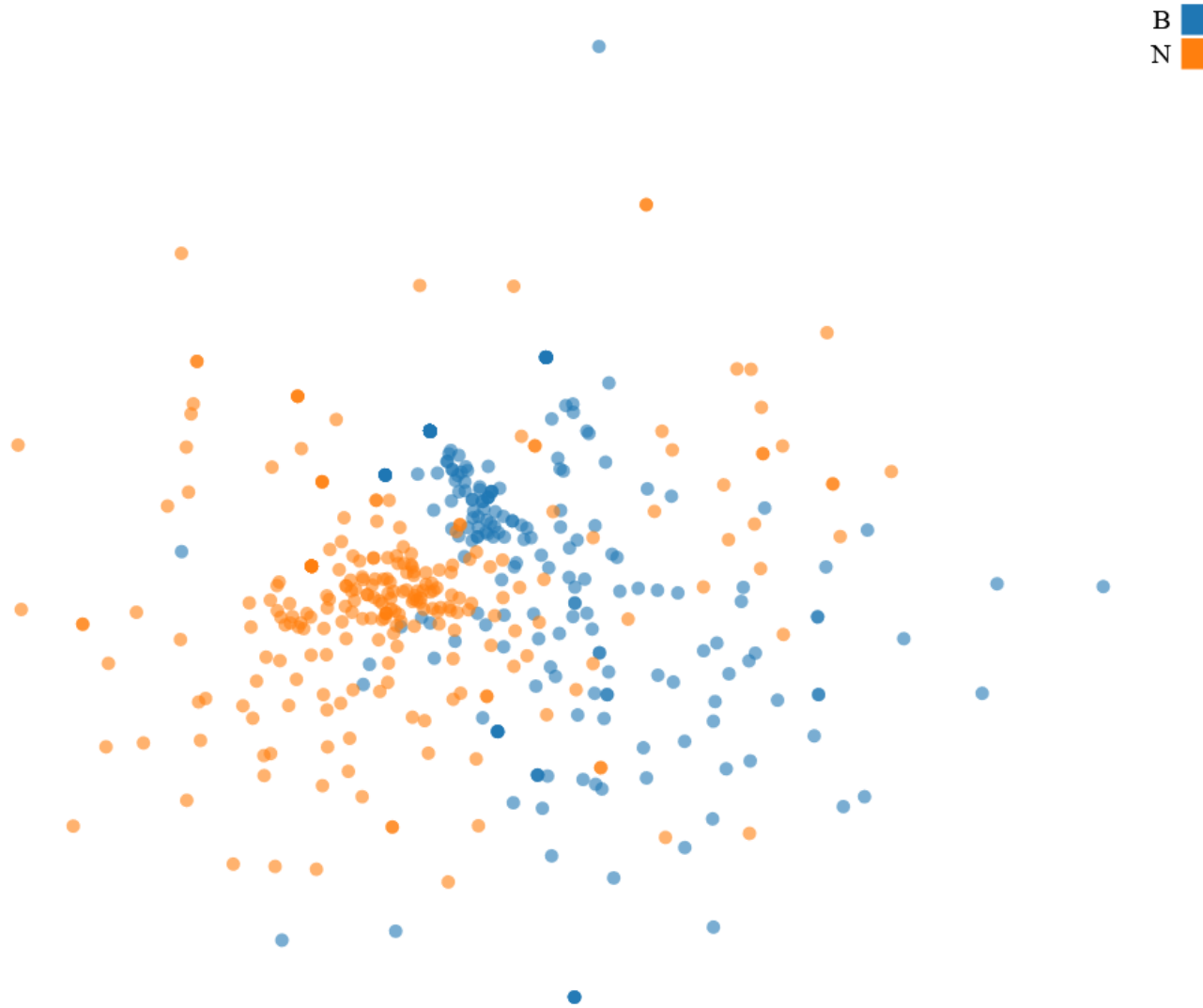
kleedje NL 'tapijtje' ~ kleurig, tafel, spreiden

kleedje VL 'jurkje' ~ winkel, atelier, kopen
(en fig. in een nieuw kleedje)

een distributionele methode detecteert de
betekenisverschillen

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

verandert de verhouding tussen de bijna-synoniemen
allochtoon / migrant ?

studie van Kris Heylen op LeNC (1999–2005)

1° bouw een matrix met collocatiewaarden waaruit de bijna-synonymie blijkt

	<i>jobs</i>	<i>racisme</i>	<i>integratie</i>	<i>misdaad</i>	<i>stemrecht</i>	<i>suiker</i>	<i>zon</i>	<i>hond</i>
allochtoon	5.3	7.9	6.5	4.0	0.8	0.6	0.0	0.0
migrant	4.3	8.1	5.7	3.2	6.2	0.5	0.0	0.1

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

2° pas de distributionele methode vervolgens toe op de sterkste collocaten, om de onderlinge samenhang daarvan te bepalen

-> een dozijn categorisatiedimensies: o.a. ARBEIDSMARKT, ILLEGALITEIT, STEMRECHT, ONDERWIJS

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

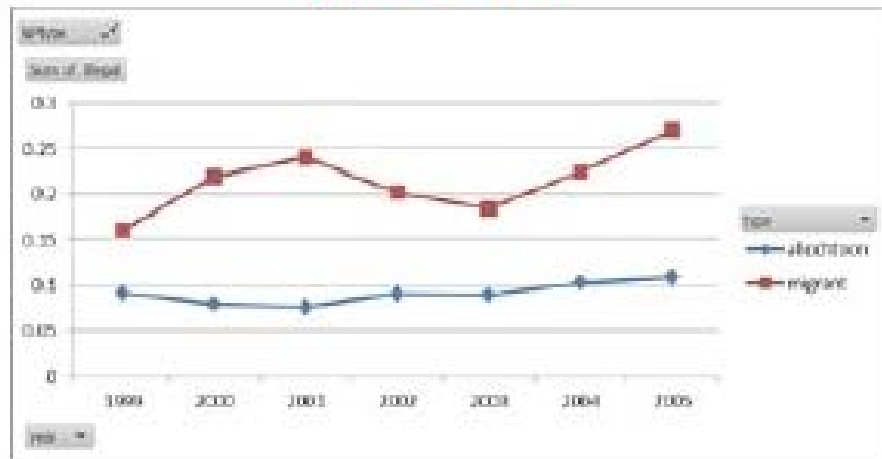
3° bouw een matrix met doelwoorden en dimensies, met als meetpunten combinaties van jaren en tekstsoorten (kwaliteitskranten / populaire kranten), en breng dan de associatiesterkte tussen doelwoorden en dimensies in kaart

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

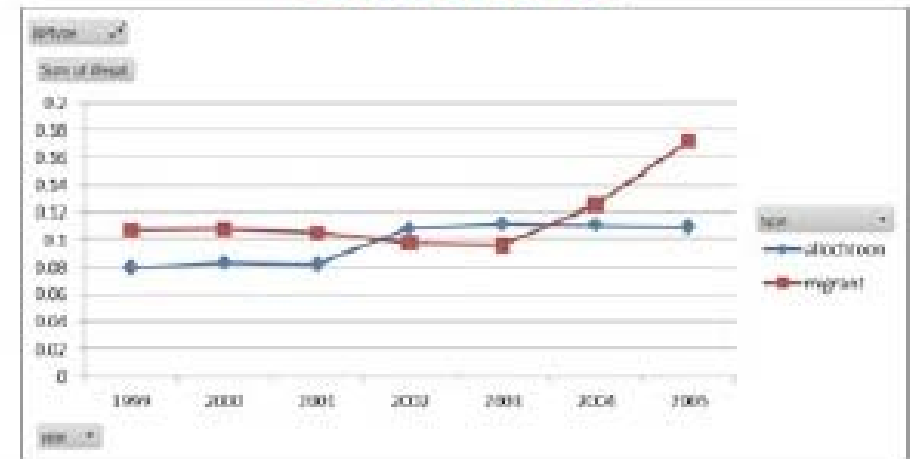
aanwijzingen voor differentiatie:

migrant wordt sterker op de dimensie ILLEGALITEIT

QUALITY

POPULAR

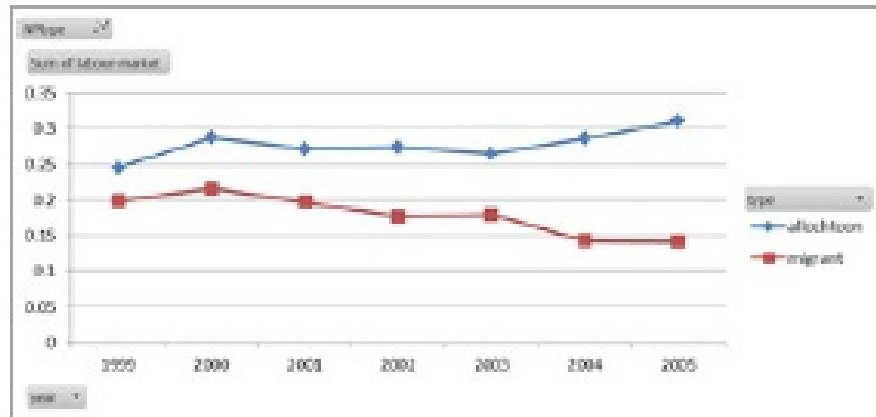

Gevalstudie 2: Conceptuele onomasiologische variatie

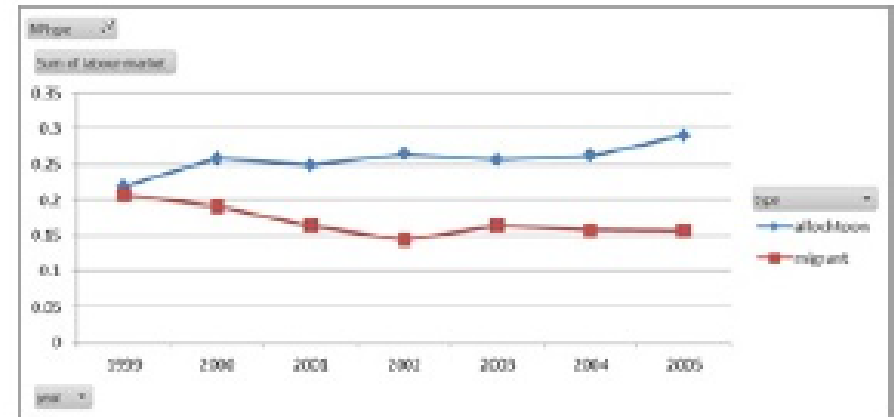
aanwijzingen voor differentiatie:

allochtoon wordt sterker op de dimensie ARBEIDSMARKT

QUALITY NP

POPULAR NP

Discussie

onderzoek van dit type biedt antwoord op vragen die relevant zijn vanuit taalbeheersingsperspectief

zowel t.a.v. individuele taalelementen

is *allochtoon* een negatief geladen term?

is *kleedje* 'jurk' ABN of ABN?

als t.o.v. taalvariëteiten en -veranderingen

groeien VL en NL van elkaar weg?

wordt het taalgebruik informeler?

Discussie

in een taalgebruiksgebaseerd kader is een grotere convergentie van fundamenteel en toegepast onderzoek mogelijk, maar er zijn ook stoorfactoren:

Directieve Driestheid

Documentair Deficit

Disruptieve Dreiging

Discussie

Directieve Driestheid

duurzaam taaladvies neigt naar duidelijkheid en vereenvoudiging, maar duurzaam onderzoek laat complexiteiten en nuances zien

-> kan de praktijk voldoende recht doen aan de complexe realiteit?

Discussie

Documentair Deficit

een volledig beeld van de ontwikkelingen vraagt meer dan wat we tot nu toe weten

bv. het VL/NL-onderzoek:

slechts één lexicaal veld -> andere velden, en niet alleen woordenschat

uitsluitend productie -> ook perceptie- en attitudeonderzoek

Discussie

Disruptieve Dreiging

de technologische veranderingen creëren mogelijkheden voor onderzoek, maar zorgen ook voor communicatieve verschuivingen die het onderzoek kunnen bemoeilijken

- een onoverzichtelijke overvloed aan materiaal met (vermoedelijk) snellere wijzigingen in het taalgebruik
- veranderingen in de aard van CMC die vergelijkbaarheid in de tijd bemoeilijken (IRC, WhatsApp, Twitter ...)

Bij wijze van conclusie

Duurzaam duurt het langst.

dirk.geeraerts@kuleuven.be

